

Thomas Leithauser, Birgit Volmerg, Gunther Salje,
Ute Volmerg, Bernhard Wutka

Entwurf zu einer Empirie des Alltagsbewusstseins

Suhrkamp, Frankfurt am Main 1981, 286 str.

*

Kdo od obeh bratov v »Deževnem človeku« je bolj podložen ritualu, če vemo, da je

»Rainman« patološki, le v toliko, v kolikor predstavlja ideal-tipski primer vsakdanje bornirane zavesti; (Alltagsbewusstsein), zavesti, kjer kliše zamenja simbolično reakcijo, televizijska situacija pa, kot eksemplarična, do vrhunca privedena vsakdanja avtistična situacija (Alltags-situation) predstavlja tipsko ujemanje horizonta vsakdanje zavesti in situacije...?

Brez dvoma pisca scenarija omenjenega filma nista prebrala *Osnutka k empiriji vsakdanje zavesti*, pa vendar je vse kazalo na to, kot da bi oba, skupaj z Dustinom Hoffmanom kot glavnim igralcem, obvladovala teoretske nastavke za analizo vsakdanje situacije oz. vsakdanje »standardizirane« zavesti; kot da bi vedela za vprašanje družbene relevance vsakdanje situacije (kot referenčnega okvira), pa raziskovanje povezanosti objektivnih struktur družbe s subjektivnimi v vsakdanji situaciji pač prepustila mediju teorije.

*

V prepričanju, da se proučevanje komuniciranja (neposrednega in medialnega), ki ga zanima tekst kot diskurzivni dogodek ter tekstu eksterna realnost kot kontekst, proučevanje torej, ki mu je sintak-

tični nivo prvi korak v ugotavljanju semantičnega in pragmatičnega, nujno znajde na presečišču nekaj družboslovnih ved mislim, da je branje *Osnutka* koristno.

Poglejmo le nekaj referenčnih točk: 1. socializatorska interakcija v diadi mati-otrok kot produkcija struktur odnosov, 2. smiselnost vsakdanje situacije kot referenčnega okvira proučevanja, 3. vsakdanja zavest, kjer simbolična interakcija odstopi prostor reakciji, ki jo določa kliše, kot subsumpcija neznanega na urejevalne sheme, ki so že na voljo, 4. kritika normativne paradigme mnenjskih raziskav, kjer obstoječe metode merjenja stališč zaobjemajo le depozitarne elemente zavesti, ki so na podlagi svoje stereotipije in situacijske odvisnosti lahko predmet pozitivističnih raziskovalnih metod ter 5. avtizem televizijske situacije kot tipične vsakdanje situacije, kjer gre za kognitivne in psihološke dimenzije diskurza in prevod vpliva medijev iz behaviorističnega v kognitivni model.

Avtorji* se torej vrnejo k scenski podobi mati-otrok (Lorenzer), ki se pri otroku utrdi v interakcijske oblike, kot v strukturi otrdele vsakdanje situacije. Po njihovem mnenju te interakcijske oblike, sedi-

* Skupina sociologov in psihologov iz univerze v Bremnu (Leithauser, Salje, Wutka) in Frankfurtu (B. in U. Volmerg).

mentirane v zgodnjem otroštvu, postanejo determinante vsakdanje situacije, saj objektivni in subjektivni elementi posegajo drug v drugega in so objektivne strukture družbe na specifičen način posredovane s subjektivnimi. Tako gledano socializatorska interakcija ni le produkcija struktur odnosov, izoblikovanje kognitivnih shem, oblikovanje specifične kvalitete afektivnih zvez in interiorizacije namena delovanja, temveč tudi prisvajanje pravil ritualnega reda oz. tipizacijskih shem, kot bi temu dejali fenomenologi.

Ritual je tako temeljni element vsakdanje družbene aktivnosti, ki zagotavlja posamezniku (ideal-tipsko - »bolno« pa Deževnemu človeku) ontološko varnost v psihološkem smislu, sama pravila rituala, ki urejajo odnose med individui, pa so internalizirana kot interpretativne sheme. Smisel raziskovanja vsakdanje zavesti je potemtakem utemeljen s predpostavko, da na podlagi pravil vsakdanjega življenja lahko sklepamo o družbeni totaliteti. Skratka, avtorje zanima družbeno poreklo ritualnega reda, se pravi tako geneza kot pomen, kar pa po njihovem mnenju fenomenologija (ter etnometodologija, kot njen praktični izraz) zavestno spregledata, čeprav ji priznavajo (in se v tem smislu nanjo tudi navezujejo), da dojame ritualni red družbenih situacij ter z njimi povezanih struktur zavesti. Interakcijska praksa družbenih situacij ter z njo povezane strukture zavesti se opredmeti v ritualnem redu, ob čemer predstavlja vsakdanja zavest raziskovalni interes avtorjev, referenčni okvir pa tipična socialna situacija - vsakdanja situacija. Po lastnih besedah skušajo etnometodološki interes v raziskovanju vsakdanje zavesti preseči s »kritiko ideologije«, a pa se žal z nekoliko prevelikim navdušenjem - ob tem, ko se zadolžijo ne le fenomenologiji, psihoanalitični interpretaciji teksta in

socialni psihologiji, temveč tudi kritični teoriji - bratijo z epigoni te zadnje (beri Enzesberger).

Ali nekoliko drugače:

Medtem, ko so tisti, ki so si atavizem Deževnega človeka izmislili, za predstavitve njegove nezmožnosti komuniciranja izbrali televizijo, je avtorjem *Osnutka* pri njihovem raziskovanju družbene relevance vsakdanje situacije, »televizijska situacija«, služila predvsem kot primer za raziskovanje *pravil prenosa*, ki se v vsakdanji situaciji odvijajo. Na ideal-tipski način naj bi le-ta - preko objektivnega družbenega regresijskega pritiska - reproducirala vzpostavljeni avtistični milje. Prisotnost drugih ob vsakdanjem gledanju televizije pomeni zato obenem tudi njihovo odsotnost, ali kot pravita Luckmann in Berger: »Struktura družbe kot zveze vsakdanjih situacij je v vsakdanji zavesti 'prisotna preko svoje odsotnosti'.« Za TV situacijo je torej značilna tista pasivna in receptivna drža, ki socialno aktivnost nadomesti z regresivnim zadovoljevanjem potreb. Televizijske vsebine pa kompenzirajo za občutek identitete nujno potrebno tematizacijo projektivno že predstrukturirano ponudbo. TV situacija po njihovem mnenju stabilizira objektivno pogojen avtizem s tem, ko ga socializira kot subjektivno obnašanje. Nasproti vsakdanji zavesti je tematska orientacija, ki meri na odpravo serialne organizacije družbenih situacij. V tematsko orientirani zavesti se vprašanje smisla postavlja v vsaki situaciji na novo. Gre za vpeljavo potencialnih tem, iskanje protislovij, generativno obdelavo figur prakse, kritiko dane pomenske sheme in kon-strukturiranje historične perspektive. Če torej parafraziram Foucaulta: vsakdanja situacija ne ponavlja družbene totalitete, temveč mehanizem vsakdanje situacije, prav tisto, kar je bilo

tu oddvojeno in heteromorfno glede na totaliteto, je lahko mehanizem oblasti...

Da so si avtorji izbrali vsakdanjo situacijo kot referenčni okvir raziskovanja vsakdanje zavesti seveda ni njihov originalni raziskovalni prispevek. Kar pa so fenomenološko, etnometodološkim nastavkom le prispevali, je sistematično iskanje družbenega pomena subjektivnih struktur, pri čemer pa se ne zapletajo v - kot sami imenujejo - aporije individualno psihološko usmerjenega referenčnega okvira.

V *Osnutku k empiriji vsakdanje zavesti* torej lahko spremljamo tako problematizacijo posredovanosti subjektivnih in objektivnih struktur, kot tudi poskus psihologije, da preko hermenevtske tekstualne analize poseže v okvir vede o komuniciranju ter si na podlagi te posredovanosti legitimneje zastavimo vprašanje o obstoju tipične zgodovinsko sproduci-

rane formacije osebnosti kot strukture družbenega zaklada znanja in tipične emocionalne formacije življenja. Ali z drugimi besedami; paradigmo medijskih diskurzivnih strategij je potrebno ponovno proučiti v luči predpostavke o vpletenosti tradicije kot psihološkem in družbenem kontekstu. Problem vpliva torej prevajamo v problem pomena in interpretacij, ali kot pravi Mauro Wolf, diskurz ni le semiotični objekt, postavljen mora biti v odnos z drugimi konteksti, saj le tako lahko razumemo njegovo dinamiko. In prav zato lahko npr. tudi Theweleit v »Moških fantazijah« pušča ob strani ekonomsko, politično in historično in »fašistične Nemce« odkriva v privatni korespondenci.

Ameriški film »Rainman« je bil posnet l. 1988; režija Barry Levinson.

Breda Luthar